Бобровник Світлана Василівна, *доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри теорії та історії права і держави Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка,*

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЇ ДЕРЖАВИ

Подвійна природа конституції держави обумовлюється, з однієї сторони, її практичною значимістю як Основного Закону, який має вищу юридичну силу, є основою для законодавства, з іншої – є об'єктом наукового пізнання як важлива категорія, що має як загальнотеоретичний, так і галузевий доктринальний вимір. Важливим напрямком наукового пізнання конституції є з'ясування її вимірів, що поєднують предметну визначеність впливу конституції на суспільні відносини та її утилітарну цінність [1, с.136].

Одним із важливих напрямків виміру конституції є її функціональне призначення як результат реалізації її основних функцій, які визначають соціальну роль і призначення конституції. Саме характеристика соціальної ролі та цінності конституції держави пов'язується з необхідністю аналізу основних функцій Основного Закону. При цьому важливо зазначити, що мова може йти лише про функції конституції демократичної держави, оскільки авторитарна держава закріплює у конституції основні напрямки тиску на суспільство з метою забезпечення реалізації владних інтересів, перетворюючи суспільство на соціальну основу владного впливу.

Досліджуючи проблему функцій конституції, важливо акцентувати увагу на відсутності монографічних робіт та дисертацій, предметом дослідження яких був би комплексний аналіз функцій конституції як важливого юридичного документа взагалі та функцій Конституції нашої держави, зокрема. Існуючі у поодиноких статтях та підручниках з конституційного права визначення функцій конституції мають різноманітний зміст та спрямування. Пануючим у літературі є прагматичний підхід, відповідно до якого функції конституції визначаються як основні напрямки її впливу на суспільні відносини, в яких знаходять своє відображення її сутність, завдання та цілі [2, с.48]. О. В. Сінькевич, пов'язуючи функції конституції із функціями конституційного права, наголошує на їх системному характері та значенні для досягнення мети. Вчена визначає цю категорію як взаємоузгоджену систему шляхів і способів утвердження конституційних цінностей та досягнення мети і завдань конституційно-правового регулювання [3, с.205].

Важливого значення для з'ясування сутності функцій конституції має праця Ю. М. Тодики, присвячена загальній характеристиці функцій Конституції України. Вчений визначає означені функції як основні напрямки

конституційного впливу на суспільні відносини, що дають змогу контекстно і системно розкрити роль Основного Закону в регулюванні суспільних відносин [4, с.22].

Однак, в сучасних умовах важливого значення набирає з'ясування дієвості та ефективності напрямків впливу конституції держави, механізмів їх втілення у суспільну практику. Це обумовлює необхідність переосмислення доктринального розуміння функцій конституції в аспекті їх аксіологічного сприйняття, що підкреслює як цінність конституції, так і її значення для забезпечення результативності впливу на процес життєдіяльності суспільства.

Поєднуючи функціональний та аксіологічний підходи, ми можемо визначити функції конституції як основні напрямки її впливу на забезпечення системності суспільства, досягнення мети правового регулювання, формування нормативної основи законодавства, гарантування прав і свобод людини, підвищення ефективності державного управління, що визначають суспільну, соціальну та юридичну цінність Основного Закону держави.

На нашу думку, значення функцій конституції полягає у тому, що вони:

- характеризують цінність конституції для особи, суспільства та держави;
- визначають її практичну значимість для громадянського суспільства;
- характеризують значення конституції для забезпечення системності суспільства;
- є засобом реалізації завдань конституції;
- визначають конституцію як елемент соціальної організації суспільства, соціальне благо;
- залежать від функцій права та вливають на них;
- відображають особливості певного історичного етапу розвитку суспільства;
- виявляють специфіку конституційного впливу на суспільні відносини та особливості практики застосування конституції;
- визначають зв'язок із тим суспільно-правовим середовищем, на який конституція здійснює відповідний вплив;
- визначають основні напрямки реформування суспільних відносин та демократичного розвитку держави.

Соціально-правова природа конституції держави безпосередньо впливає на характер її функцій. Загальносоціальні функції характеризують її значення як засобу забезпечення суспільного порядку, прав і свобод людини, розвитку основних сфер життєдіяльності суспільства та гарантування його системності. Серед цих функцій можливо виокремити:

- *політичну,* що полягає у закріпленні конституційного ладу, політичного режиму, народовладдя; визначенні правил політичної діяльності та закріпленні основ взаємодії держави та політичних партій як елементів політичної системи суспільства; формуванні принципів внутрішньої політики держави як основного суб'єкта управлінської діяльності і зовнішньої політики держави як суб'єкта

міжнародних відносин. Метою означеної функції є забезпечення участі суспільства в процесі прийняття та реалізації владних рішень;

- *економічну*, що фіксує основи економічного ладу (економічної системи суспільства); закріплює та гарантує статус різних форм власності; формує умови розробки та реалізації економічної політики та ефективного функціонування сфери господарювання з метою забезпечення матеріальної основи функціонування суспільства;

- *ідеологічну*, націлену на закріплення загальнолюдських цінностей, основними серед яких є права і свободи людини, демократія, суверенітет, верховенство права, визнання людини вищою соціальною цінністю, правова соціальна держава, громадянське суспільство. Основна мета функції полягає у формуванні значного рівня суспільної свідомості населення та визначенні перспектив розвитку суспільства і держави;

- *установчу*, що полягає у визначенні на конституційному рівні основ взаємодії особи, суспільства та держави; закріпленні правового статусу людини і системи органів держави, їх повноважень та системи органів місцевого самоврядування. Метою функції є забезпечення стабільності суспільства, втілення в суспільну практику загальнолюдських конституційних цінностей та визначення місця людини в системі суспільної взаємодії;

- *прогностичну*, націлену на закріплення стратегічних орієнтирів держави, основних напрямків її вдосконалення та розвитку. Конституція проявляє себе як програмний документ, закріплюючи цінності і принципи, які необхідно втілити у соціальну практику [4, с.25]. Щодо України, то ця функція полягає у закріпленні статусу держави як демократичної, соціальної та правової;

- *стабілізуючу* функцію, яка забезпечує консенсус різних політичних сил, заснованість суспільства на демократичних засадах та гарантування системності правового впливу на суспільні відносини. Будучи результатом узгодження ідей різноманітних політичних сил, конституція забезпечує досягнення суспільного компромісу та недопущення конфлікту в системі суспільних відносин;

Визначення конституції держави як Основного Закону обумовлює важливе юридичне значення цього документа та можливість виокремлення спеціально-юридичних функцій, що полягають у встановленні основ правового регулювання та принципів функціонування правової системи суспільства. Основними серед них є:

- *установча*, спрямована на забезпечення первинного правового регулювання, нормативного оформлення соціально-політичних та економічних інститутів, устрою держави, повноважень владних органів та інститутів демократії. Метою означеної функції є встановлення найважливіших інститутів держави та визначення основних напрямків їх діяльності;

- *правотворча,* що закладає основи та принципи правотворчої діяльності; визначає повноваження народу, органів держави та місцевого самоврядування у цій сфері; закріплює форми правотворчої діяльності, правовий статус суб’єктів конституційних відносин; визначає ієрархічну та галузеву структуру

законодавства. Метою є формування і закріплення правових та організаційних основ правотворчої політики;

- *охоронна*, що забезпечує гарантування дії конституційно-правових норм та інститутів шляхом формування органів конституційної юстиції та встановлення спеціального механізму відповідальності, що полягає у можливості визнання нормативно-правових актів неконституційними та скасування чи призупинення дії актів органів держави. Мета цієї функції полягає у гарантуванні, реалізації та захисті від порушень положень конституції держави та гарантуванні нормативного закріплення і реалізації правового статусу особи;

- *інтегративна,* сутність якої полягає у об'єднанні та узгодженні елементів правової системи шляхом закріплення мети, принципів, вимог та форм її організації, вихідних положень публічних та приватних галузей права; визначенні методів та способів правового регулювання; засад правотворчої, правозастосовної та правоінтерпретаційної діяльності. Мета функції виявляється у забезпеченні системності права та юридичної практики;

- *обмежувальна* функція полягає у чіткому визначенні повноважень органів держави, закріпленні принципу розподілу влади та системи стримань і противаг; визначенні меж втручання держави у приватну та самоврядну сферу суспільства, права і свободи людини. Метою функції є самообмеження держави правом та недопущення її авторитарного впливу на суспільство.

Характеристика основних функцій конституції держави визначає правомірність висновку про те, що майбутнє конституціоналізму пов'язується з можливістю конституції бути основою правової системи суспільства та ціннісним орієнтиром, здатним консолідувати суспільство та забезпечити його системність.

Список використаних джерел:

1. Пустовалова І. С. Виміри Конституції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2023. Серія Право. Випуск 80, частина 1. С.136-142.
2. Конституція України: Науково-практичний коментар. Харків: Право; Київ: Ін Юре. 2015. 808 с.
3. Сінькевич О. В. Функції конституційного права як галузі права України: монографія. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ: Ліра-К. 2020. 462 с.
4. Тодика Ю. М. Функції Конституції України та її загальна характеристика. *Вісник Академії правових наук України*. Харків: Право, 1997. №1(8). С.20-28.